

УДК 342.4

DOI 10.36919/3041-1149(Print).10.2025.32-36

Я. А. Маляр,

аспірант кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: yamalyar@e-u.edu.ua

ORCID 0009-0005-4561-0229

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Стаття присвячена аналізу впливу рішень Конституційного Суду України (далі – КСУ) на розвиток і формування судової практики загальних судів. Розглянуто механізми трансляції конституційних норм у правозастосовну діяльність судів, а також роль прецедентів КСУ в забезпеченні верховенства права та гармонізації судової практики. Проаналізовано наукові підходи до визначення юридичної значущості рішень КСУ, їхнього використання в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві. Виявлено проблеми та виклики застосування рішень КСУ на практиці, серед яких недостатня системність тлумачень, різна правова кваліфікація аналогічних ситуацій і потреба в розвитку методичних рекомендацій для судів. Акцент зроблено на потребі в забезпеченні єдності судової практики та підвищенні правової визначеності для учасників процесу. Результати дослідження можуть бути корисними для суддів, правників, науковців і законодавців у процесі вдосконалення правозастосовної практики та конституційної юриспруденції.

Ключові слова: Конституційний Суд України, верховенство права, судової практика, суди загальної юрисдикції, правозастосування, єдність судової практики.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах утвердження верховенства права в Україні особливого значення набуває узгодженість і передбачуваність судової практики. Одним із ключових чинників, що безпосередньо впливають на формування правозастосовної діяльності загальних судів, є рішення Конституційного Суду України, які мають обов'язковий характер, остаточність і визначають конституційні стандарти тлумачення норм права. Попри це, у правовій доктрині та практиці існують суттєві дискусії щодо обсягу, меж і механізмів впливу рішень КСУ на діяльність судів загальної юрисдикції.

Проблемність питання зумовлена рядом чинників. По-перше, рішення КСУ часто містять правові позиції, які потребують інтеграції в практику загальних судів, проте не завжди мають однозначний чи деталізований характер. Це створює ризики неоднакового їхнього застосування, особливо в складних чи нових правовідносинах. По-друге, після судової реформи 2016–2019 рр. посилилася роль Верховного Суду (далі – ВС) як формувача єдності судової практики, що потребує з'ясування співвідношення правових позицій КСУ та правових висновків ВС. По-третє, скасування або визнання неконституційними положень законів чи їх тлумачення КСУ впливає на стабільність правового регулювання, створює виклики для правової визначеності та вимагає оперативного реагування з боку загальних судів.

Крім того, у практиці нерідко трапляються ситуації, коли суди загальної юрисдикції недостатньо враховують правові висновки КСУ або тлумачать їх вибірково, що знижує рівень гарантій прав і свобод людини та ускладнює забезпечення єдності судової практики. Водночас відсутність належного механізму імплементації рішень КСУ в правозастосовну діяльність призводить до колізій, прогалин та суперечностей у судових рішеннях.

Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою в комплексному аналізі впливу рішень Конституційного Суду України на судову практику судів загальної юрисдикції, визначенні проблем імплементації конституційних стандартів правосуддя та виробленні

теоретично обґрунтованих підходів до підвищення ефективності взаємодії між конституційною юрисдикцією та судами загальної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу рішень Конституційного Суду України на формування судової практики загальних судів є предметом уваги багатьох українських дослідників, зокрема О. Скрипнюка, В. Погорілка, М. Савчина, П. Рабіновича, О. Петришина, С. Головатого, В. Кампо, В. Шишкіна, Ю. Барабаша та інших. У їхніх працях розкривається природа юридичної позиції КСУ, її місце в системі джерел права, а також механізми реалізації рішень Суду в діяльності судів загальної юрисдикції. Значна увага приділяється питанню обов'язковості рішень КСУ, співвідношенню правових позицій КСУ та правових висновків Верховного Суду, а також ролі конституційного контролю в забезпеченні єдності правозастосовної практики.

Аналіз сучасних напрацювань свідчить, що науковці здебільшого акцентують на наявності певного розриву між конституційно-правовими стандартами, сформульованими КСУ, та їх практичною імплементацією судами загальної юрисдикції. У публікаціях підкреслюється потреба у вдосконаленні механізмів сприйняття та застосування рішень КСУ, зокрема через формування відповідних методичних рекомендацій, розвиток доктрини прямої дії Конституції України, а також визначення чітких алгоритмів реагування судів на визнання законів чи їх окремих положень неконституційними. Водночас дослідники наголошують на важливості узгодження правових позицій КСУ та Верховного Суду для забезпечення стабільності та передбачуваності судової практики.

Метою статті є комплексний аналіз впливу рішень Конституційного Суду України на формування судової практики загальних судів і виявлення ключових механізмів, через які юридичні позиції КСУ інтегруються в правозастосовну діяльність судів загальної юрисдикції. У межах дослідження передбачається з'ясувати правову природу рішень КСУ, визначити особливості їх обов'язковості, окреслити проблеми та суперечності, що виникають у процесі їхнього застосування судами, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативних, процедурних та інституційних умов імплементації рішень Конституційного Суду в практику загальних судів. Досягнення зазначеної мети спрямоване на посилення єдності судової практики, підвищення рівня правової визначеності та забезпечення більш ефективної реалізації конституційних стандартів правосуддя в діяльності судів загальної юрисдикції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішення Конституційного Суду України становлять ключовий інструмент забезпечення верховенства Конституції України, а їх вплив на судову практику судів загальної юрисдикції є визначальним для формування єдності правозастосування. Конституційний Суд України, здійснюючи конституційний контроль, формує юридичні позиції, що визначають зміст конституційних принципів, межі дискреції органів влади та стандарти гарантування прав людини. Саме тому дослідження механізмів сприйняття й імплементації таких рішень судами загальної юрисдикції має принципове значення як для правової визначеності, так і для ефективності судової системи.

Насамперед потрібно підкреслити, що юридичні позиції КСУ мають нормативне значення, адже вони формують авторитетне тлумачення положень Конституції та законів України. За слушним спостереженням М. Савчина, рішення КСУ виконують функцію конституційного орієнтиру для всіх суб'єктів правозастосування, зокрема для судів [1, с. 75]. Це означає, що суди загальної юрисдикції не можуть ігнорувати висновки КСУ або застосовувати закон у спосіб, несумісний із його конституційним тлумаченням. Така позиція узгоджується і з поглядом Д. Терлецького, який наголошує на тому, що рішення КСУ фактично формують конституційні стандарти діяльності державних органів [2, с. 107].

Водночас практика свідчить про те, що проблеми імплементації залишаються актуальними. Часто зустрічаються випадки, коли суди різних інстанцій по-різному оцінюють зміст юридичних позицій КСУ або їхнє ретроспективне застосування. У цьому контексті Ю. Барабаш зазначає, що українська судова система потребує чітких процедур «конституційної трансплантації» – інтеграції рішень КСУ в звичайну судову діяльність [3, с. 203]. Такий підхід відповідає загальноєвропейській практиці, де рішення конституційних судів або аналогічних органів мають прецедентне значення та існують обов'язковим джерелом права.

Однією з ключових проблем є співвідношення правових позицій Конституційного Суду України та правових висновків Верховного Суду. Питання колізій між ними науковці оцінюють як одне з найбільш дискусійних. Так, О. Петришин слушно зауважує, що правові висновки Верховного Суду не можуть змінювати або відступати від конституційних позицій, оскільки останні мають найвищу юридичну силу [4]. Проте в окремих справах ВС намагається уточнювати зміст конституційних положень у світлі конкретних юридичних ситуацій, що іноді призводить до напруженості у взаємодії двох юрисдикцій. На думку М. Тесленко, потрібно створити інституційний механізм узгодження практики, оскільки різночитання можуть підірвати правову визначеність [5, с. 112].

Суттєвий вплив рішень КСУ проявляється також у випадках визнання неконституційними окремих норм або їх частин. У таких ситуаціях суди загальної юрисдикції повинні негайно змінювати практику, відкидаючи застосування неконституційних норм. Водночас постає проблема ретроспективної дії таких рішень. Як вказує С. Головатий, рішення КСУ мають декларативний характер і лише констатують невідповідність норми Конституції України, а тому ефект такої невідповідності поширюється з моменту набрання чинності Конституцією України [6, с. 173]. Це створює складні питання щодо перегляду судових рішень, ухвалених до рішення КСУ, однак суди загальної юрисдикції повинні керуватися пріоритетом конституційних гарантій.

Не менш важливою є й проблема вибіркового застосування рішень КСУ судами загальної юрисдикції. У судовій практиці трапляються випадки, коли рішення КСУ або зовсім не згадуються, або згадуються, але не інтегруються в логіку судового рішення. О. Скрипнюк підкреслює, що така ситуація свідчить про недостатній рівень конституційної культури, коли суди не сприймають Конституцію України як акт прямої дії [7, с. 205]. Це свідчить про потребу в посиленні конституційної підготовки суддів і впровадженні системних навчальних програм.

Значний вплив на правозастосовну діяльність мають рішення КСУ, присвячені тлумаченню принципу верховенства права. У цьому контексті варто згадати позицію авторів, які стверджують, що саме КСУ сформулював один із найважливіших стандартів правосуддя – принцип пропорційності як обмеження державної дискреції. Цей принцип активно використовується судами загальної юрисдикції під час оцінювання втручання держави в права людини, що свідчить про безпосередній вплив конституційної юрисдикції на судову практику.

Аналіз судових рішень показує, що значний блок справ стосується імплементації рішень КСУ у сфері кримінального й адміністративного судочинства. Наприклад, після рішення КСУ щодо неконституційності окремих аспектів ст. 368-2 КК України суди були змушені змінити підхід до кваліфікації незаконного збагачення та оцінювання доказів у відповідних провадженнях. Аналогічно рішення щодо тлумачення процесуальних гарантій, як-от право на захисника або презумпція невинуватості, безпосередньо вплинули на практику судів першої та апеляційної інстанцій.

Окремо потрібно зупинитися на інституційних аспектах імплементації рішень КСУ. Дослідники акцентують на тому, що в Україні відсутній системний механізм, який би забезпечував оперативне доведення рішень КСУ до суддів та їх методичне опрацювання. Як зазначають науковці, ухвалення рішення КСУ не гарантує зміни судової практики – для цього потрібні чіткі процедурні інструкції, які мають бути закріплені на рівні закону або актів судової адміністрації. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Верховного Суду, який може забезпечувати узагальнення практики та надавати рекомендації щодо застосування рішень КСУ.

Отже, вплив рішень Конституційного Суду України на практику судів загальної юрисдикції є багатовимірним та системоутворюючим. З одного боку, юридичні позиції КСУ формують зміст конституційних стандартів, а з іншого – суди загальної юрисдикції виступають інституцією, яка забезпечує їх фактичну реалізацію. Від якості взаємодії між цими юрисдикціями залежить не лише єдність судової практики, а й рівень гарантування прав людини, стабільність конституційного ладу та довіра до судової влади.

Висновки. Аналіз рішень Конституційного Суду України й наукових досліджень підтверджує, що юридичні позиції КСУ є ключовим чинником формування єдності судової практики судів

загальної юрисдикції, визначаючи конституційні стандарти тлумачення норм права та обов'язкові для застосування всіма державними органами. Водночас практика свідчить про проблеми їхньої імплементації, зокрема неоднакове тлумачення та вибіркове застосування рішень судами загальної юрисдикції, що створює ризики порушення принципу правової визначеності та стабільності правозастосування. Важливою є взаємодія Конституційного Суду України та Верховного Суду, яка потребує вдосконалення інституційних механізмів узгодження правових позицій, щоб уникати колізій і забезпечити єдність судової практики, адже роль Верховного Суду полягає в наданні методичних рекомендацій щодо застосування рішень КСУ в конкретних категоріях проваджень. Рішення КСУ справляють істотний вплив на правозастосування в кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві, визначаючи підходи до оцінювання доказів, кваліфікації правопорушень і реалізації процесуальних гарантій, проте відсутність чітких процедур імплементації ускладнює їхнє ефективне застосування. У зв'язку з цим підвищення ефективності впливу рішень КСУ на судову практику загальних судів потребує розробки системних методичних рекомендацій для суддів, удосконалення механізмів взаємодії КСУ та Верховного Суду, посилення підготовки суддів у сфері конституційного права та принципів верховенства права, а також забезпечення своєчасного й системного доведення рішень КСУ до судів першої та апеляційної інстанцій. Узагальнення дослідження свідчить, що інтеграція юридичних позицій КСУ в практику судів загальної юрисдикції сприяє зміцненню правової визначеності, підвищенню ефективності правосуддя та гарантуванню конституційних прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савчин М. Careless whisper Конституційного Суду України та конституційні цілі. *Український часопис конституційного права*. 2020. Випуск 4. С. 72–89.
2. Терлецький Д. Юридично значущі наслідки рішень конституційного суду України у кримінальному провадженні. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 4. С. 101–114.
3. Конституційне право : підручник / Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М., Козюбра М. І., Мелешевич А. А. ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 522 с.
4. Петришин О. Тлумачення конституційних норм у реалізації принципу верховенства права (правовладдя). *Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції* : збірник матеріалів і тез Міжнародної конференції, м. Київ, 28 червня 2023 р. / Конституційний Суд України. Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 145–147.
5. Тесленко М. Конституційна юрисдикція в Україні : навчальний посібник. Київ : Школа, 2003. 248 с.
6. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. *Право України*. 2011. № 10. С. 154–184.
7. Скрипнюк О. Концепт «конституційне процесуальне право» в сучасній науковій конституціоналістиці: питання теорії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 3. С. 200–207.

REFERENCES

1. Savchyn, M. (2020). Careless whisper Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy ta konstytutsiini tsili [Careless whisper of the Constitutional Court of Ukraine and constitutional goals]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*, (4), 72–89 [in Ukrainian].
2. Terletskyi, D. (2020). Yurydychno znachushchi naslidky rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u kryminalnomu provadzhenni [Legally significant consequences of decisions of the Constitutional Court of Ukraine in criminal proceedings]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*, (4), 101–114 [in Ukrainian].
3. Konstytutsiine pravo [Constitutional law] : pidruchnyk / Barabash, Yu. H., Boryslavska, O. M., Venher, V. M., Koziubra, M. I., & Meleshevyeh, A. A. ; za zah. red. M. I. Koziubry. Kyiv : Vaite, 2021 [in Ukrainian].

4. Petryshyn, O. (2023). Tlumachennia konstytutsiinykh norm u realizatsii pryntsypu verkhovenstva prava (pravovladdia) [Interpretation of constitutional norms in the implementation of the principle of the rule of law (rule of law)]. *U Konstytutsiia Ukrainy ta triada yevropeiskyykh tsinnosti: pohliad u svitli yevrointehratsii* : zbirnyk materialiv i tez mizhnarodnoi konferentsii. Kyiv : VAITE. S. 145–147 [in Ukrainian].
5. Teslenko, M. (2003). Konstytutsiina yurysdyktsiia v Ukraini (navchalnyi posibnyk) [Constitutional Jurisdiction in Ukraine (study guide)]. Kyiv : Shkola [in Ukrainian].
6. Holovaty, S. (2011). Verkhovenstvo prava (pravovladdia): yak yoho tlumachyt Venetsiiska Komisiia [Rule of law: as interpreted by the Venice Commission]. *Pravo Ukrainy*, (10), 154–184 [in Ukrainian].
7. Skrypniuk, O. (2018). Kontsept «konstytutsiine protsesualne pravo» v suchasnii naukovi konstytutsionalistyti: pytannia teorii [The concept of "constitutional procedural law" in modern scientific constitutionalism: issues of theory]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*, (3), 200–207 [in Ukrainian].

Ya. A. Malyar. THE INFLUENCE OF DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE ON THE FORMATION OF JUDICIAL PRACTICE OF GENERAL COURTS

The article is devoted to the analysis of the influence of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine on the development and formation of the judicial practice of general courts. The mechanisms of translation of constitutional norms into the law enforcement activity of courts are considered, as well as the role of precedents of the Constitutional Court of Ukraine in ensuring the rule of law and harmonization of judicial practice. The scientific approaches to determining the legal significance of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, their use in criminal, civil and administrative proceedings are analyzed. The problems and challenges of applying the decisions of the Constitutional Court of Ukraine in practice are identified, including insufficient systematicity of interpretations, different legal qualifications of similar situations and the need to develop methodological recommendations for courts. The emphasis is placed on the need to ensure the unity of judicial practice and increase legal certainty for the participants in the process. The results of the study can be useful for judges, lawyers, scientists and legislators in the process of improving law enforcement practice and constitutional jurisprudence.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, rule of law, case law, courts of general jurisdiction, law enforcement, unity of case law.